

Informacija o aktivnostima na realizaciji projekta povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom

U skladu sa obavezom koja je utvrđena Programom rada Vlade Crne Gore za 2021. godinu, Ministarstvo kapitalnih investicija prikuplja podatke od "Crnogorskog elektroprenosnog sistema" AD Podgorica i na osnovu istih priprema Informaciju o aktivnostima na realizaciji projekta povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore i Italije podmorskim kablom, koju dostavlja Vladi na razmatranje.

Imajući u vidu značaj realizacije ovog projekta, Vlada Crne Gore je donijela Zaključak broj: 04-2386/2 od 01.6.2021. godine kojim je zaduženo Ministarstvo kapitalnih investicija da formira Radnu grupa za podršku i praćenje realizacije Projekta povezivanja elektroenergetskih sistema Crne Gore. Postupajući po navedenom Zaključku formirana je Radna grupa kako bi se problemi u realizaciji ovog projekta prevazišli na najefikasniji način i u najkraćem mogućem roku.

Osnovne informacije o Projektu

Vlada Crne Gore, u ime Države Crne Gore, Crnogorski elektroprenosni sistem AD Podgorica (CGES) i italijanski operator prenosnog sistema Terna Rete Elettrica Nazionale S.p.A (Terna), potpisali su 23. novembra 2010. Godine Ugovor o kupoprodaji putem upisa akcija iz nove emisije u postupku povećanja kapitala, dok su 25. januara 2011. godine, potpisani preostali ugovori kojima se definišu pitanja u vezi sa strateškim partnerstvom sa Ternom i realizacijom projekta povezivanja elektro-energetskih sistema Crne Gore i Italije (Strateški i akcionarski ugovor, Ugovor o koordinaciji projekata i Sporazum/Ugovor o glasanju). Kroz postupak emisije akcija Terna je postala vlasnik 22,0889% akcijskog kapitala CGES-a, dok je Država Crna Gora ostala vlasnik 55% akcijskog kapitala. Na ovaj način je izvršena dokapitalizacija CGES - a od strane Terne i Terna je postala strateški partner Vladi i CGES-u u realizaciji projekta podmorskog kabla i infrastruktura u Crnoj Gori.

Pomenutim ugovorima koje su potpisali Vlada i CGES sa Ternom, definisana su pitanja od značaja za projekat i strateško partnerstvo. Ugovorom o kupoprodaji putem upisa akcija definisan je postupak dokapitalizacije CGES-a, dok su Ugovorom o koordinaciji projekta kao i njegovim izmjenama iz 2012. godine, definisani detalji koji se odnose obaveze strana u izgradnji infrastruktura, stvaranju prostorno planskih preduslova, donošenju potrebnih dozvola, rokovi za realizaciju pojedinih aktivnosti, penali za kašnjenje u realizaciji i drugo. Strateškim i akcionarskim ugovorom definisani su okviri strateškog partnerstva, prava Terne u upravljanju CGES-om, način korišćenja sredstava od dokapitalizacije i druga pitanja od značaja za upravljanje kompanijom.

Vlada Crne Gore je potpisivanjem ovih ugovora preuzela obaveze koje su vezane za pitanja donošenja prostornog plana, eksproprijacije, izdavanja građevinskih dozvola, pružanja podrške CGES-u i Terni u cilju realizacije projekta i drugo.

Projekat povezivanja Crne Gore i Italije podmorskim kablom jednosmjerne struje shodno potpisanim ugovorima predviđa:

- Izgradnju podmorskog kabla jednosmjerne struje kapaciteta 1.000MW između Italije i Crne Gore sa pripadajućim konvertorskim postrojenjima (Investicija vrijedna preko 758 mil EUR i predstavlja obavezu Terne);
- Izgradnju trafostanice 400/110/35 kV Lastva (TS Lastva), 400kV dalekovoda Lastva - Čevo - Pljevlja i uvođenje postojećeg 400 kV dalekovoda Podgorica - Trebinje u TS Lastva. Vrijednost ovog dijela projekta iznosi cca 106 mil €;

- Izradnju 400 kV dalekovoda prema Srbiji i/ili Bosni i Hercegovini (za realizaciju ove investicije Vlada Crne Gore je dobila grant Evropske unije, jer ista predstavlja dio Transbalkanskog koridora, sekcija Crna Gora);

Realizacija projekta u skladu sa Aneksom Ugovora o koordinaciji projekta

Početak novembra 2018. godine u probni pogon je puštena TS Lastva (LOT I) i dalekovod 110 kV ulaz – izlaz Lastva. Početkom aprila 2019. godine, pušten je u probni pogon dalekovod 2 X 400 kV (LOT II) čime je ispunjena obaveza definisana Aneksom Ugovora o koordinaciji projekta, a koja se odnosila na povezivanje TS Lastva na 400 kV mrežu i obezbjeđivanje uslova za testiranje konvertorskog postrojenja. Nakon usaglašavanja sa Ternom potpisani su **Proces notifikacije, Operativni sporazum i Ugovor za upravljanje zagušenjima** nakon čega je 28.12.2019. godine, zvanično puštena u komercijalnu upotrebu podmorska interkonekcija između Crne Gore i Italije.

U nastavku je prikazan status Projekta pojedinačno po LOT - ovima:

I. LOT 1 – Trafostanica TS400/110/35 kV Lastva - Izvođač radova „Siemens AG“ iz Austrije.

Završeni su radovi na izgradnji TS Lastva.

II. LOT 2 – 400 kV dalekovod Lastva – Čevo - Izvođač radova “Iberdrola Ingeniería y Construcción” iz Španije.

- **Dalekovod 2X400 kV Lastva - Čevo** je u pogonu od **02.04.2019. godine**, po Privremenom Rješenju o stavljanju u pogon dalekovoda radi nastavka funkcionalnih ispitivanja podmorske interkonekcije. Dužina ove dionice iznosi **35,5 km**;
- **Dalekovod 1x400 kV Lastva - Čevo** je kompletiran, izuzev dionice koja je vezana za rješavanje imovinsko pravnih odnosa (IPO) kod jednog vlasnika (dva stubna mjesta 120i i 121i i posljednje zatezno polje 115i-125i dužine 3km).
- Na osnovu Rješenja Glavnog energetskog inspektora **03.12.2019. godine**, je sproveden naponski test **1X400 kV dalekovoda Lastva – Čevo (jednosistemski)** u trajanju od 2h i to do stubnog mjesta 115i. Dužina ove dionice iznosi **32 km**.

Dana 02.04.2019. godine, pušten je u probni pogon DV 2x400 kV Lastva-Čevo povezivanjem na postojeći DV 400 kV Podgorica - Trebinje tako da su stvoreni uslovi za puštanje u komercijalnu upotrebu podmorske interkonekcije. Na ovaj način je CGES realizovao obavezu definisanu Aneksom Ugovora o koordinaciji projekta (PCA). Tehničko rješenje koje je u primjeni je privremeno tako da je za punu pouzdanost podmorske interkonekcije potrebno maksimalan fokus staviti na završetak drugog dalekovoda 1x400 kV Lastva-Čevo.

Kritične tačke

Eksproprijacija i obezbjeđenje pristupa gradilištu – Preostao jedan imovinsko pravni problem kod jednog vlasnika koji je važan za puštanje u pogon jednosistemskog dalekovoda 400 kV. Rješavanje ovog spora traje od sredine 2013. godine. Sam početak postupka su pratili problemi vezano za vjerodostojnost katastarskih podataka, utvrđivanje lista nepokretnosti što je i rezultiralo višegodišnjim sporom pred Upravnim sudom. Krajem januara 2021. godine, donijeta je presuda kojom je odbijena tužba vlasnika i postupak je vraćen prvostepenom organu (Uprava za katastar i državnu imovinu – PJ Cetinje).

Usaglašavanje sa projektom izgradnje magistralnog puta Cetinje - Nikšić – Trenutno u okviru LOT –a 2 Izvođač radova, u skladu sa Ugovorom, otklanja primjedbe koje je utvrdio Nadzor i Komisija za tehnički pregled. Izlaskom na teren (Čevo) konstatovano je da je došlo do prekidanja jednog od pristupnih puteva koji vodi do tri stubna mjesta dalekovoda, zbog čega

predstavnicima Izvođača i Nadzora na izvođenju radova na dalekovodu nijesu mogli pristupiti gradilištu. Utvrđeno je da je u toku izgradnja magistralnog puta Cetinje – Nikšić čime je došlo do prekidanja pristupnih puteva. Predmetni magistralni put i dalekovod u značajnoj dužini međusobno približavaju i ukrštaju.

Kašnjenje u rješavanju prethodnih problema ugrožava završetak konačnog tehničkog rješenja po Ugovoru o koordinaciji projekta što bi kao posljedicu imalo manje pouzdan rad podmorske interkonekcije. U cilju što bržeg završetka Projekta potrebna je podrška svih institucija kako bi se riješili preostali problemi i time izbjegao mogući spor Države Crne Gore sa Ternom.

III. LOT 3 – 400kV dalekovod Čevo – Pljevlja - Izvođač radova Konzorcijum Energoinvest Sarajevo/Energomontaža Beograd.

Status realizacije aktivnosti u LOT-u 3

U okviru LOT - a 3 se grade:

- Dalekovod 400 kV Čevo-Brezna (jednosistemska);
- Dalekovod 400 kV + 110 kV Brezna – Njegovuđa – Đ Tara - Kosanica (dvosistemska);
- Dalekovod 400 kV Kosanica – Pljevlja (jednosistemska);
- Dalekovod 110 kV Njegovuđa – Žabljak;

Za realizaciju projekta sklopljen je Ugovor za realizaciju sa sljedećim osnovnim podacima:

- a) Generalni uslovi Ugovora za realizaciju izgradnje DV Čevo-Pljevlja su FIDIC Uslovi ugovaranja za postrojenje i projektovanje - izgradnju (tzv. Žuti FIDIC), Izvođač je Konzorcijum Energoinvest/Energomontaža;
- b) Datum početka ugovora: 25.12.2014. godine;
- c) Prvobitni datum završetka ugovora: 25.12.2016. godine;
- d) Revidovani datum završetka ugovora: 24.10.2021. godine;

Za vrijeme trajanja Ugovora potpisano je više amandmana kojima je produžavan rok završetka i/ili mijenjana ugovoreni cijena. Razlozi za aneksiranje ugovora su bili, neispunjavanje ugovornih obaveza u definisanim rokovima od strane Izvođača (izrada plana pristupnih puteva, projektovanje, izvođenje radova) i Investitora (neobezbjeđenje lokacija za izvođenje radova). Takođe, Ugovor je aneksiran i zbog dodatnih radova vezanih za izmiještanje trase (Bukovica, Ubla i Javorak), unapređenje postojeće putne infrastrukture (Sjenokosi, Broćanac, Ponikvica, Brezna, Novakovići, Suvodo, Krč) i privremeno povezivanje DV 110 kV Brezna -Žabljak na 35 kV naponski nivo.

Realizaciju Projekta su od samog početka pratili određeni problemi. Uzimajući u obzir obim i vrstu radova koje je trebalo realizovati (oko 125 km dalekovoda i oko 90 km pristupnih puteva), kao i status katastarskih podataka (popisni katastar ili privremeni katastar u većini katastarskih opština), problemi su dijelom bili očekivani. Osim kvaliteta katastarskih podataka problem je i sprovođenje postupaka eksproprijacije, Izvođačeve aktivnosti vezane za pristupne puteve, projektovanje, kao i sami način izvođenja radova. Ipak najznačajniji problem je činjenica da se na više lokacija naišlo na nezadovoljstvo lokalnih zajednica, što je često puta rezultiralo i blokadama pri izvođenju radova (Đurđevića Tari, Suvodolu, Bukovici, Breznima, Javorku, Kominima). Suočeni sa takvim problemima morala su se tražiti alternativna rješenja, koja su u najvećem broju slučajeva i nađena, ali su svakako zahtjevala vrijeme i dodatna sredstva za njihovo rješavanje.

Zaključno sa 15.10.2021. godine, završena je 100% izrada projektne dokumentacije i isporuka opreme i izvedeno je oko 85% radova. Obezbijeđeni su uslovi za izvođenje radova na 92 % stubnih mjesta. Status je nepromijenjen u odnosu na prethodni izvještaj.

- **Na dionici Čevo – Brezna (54,4 km)** su završeni svi radovi osim dijela elektromontažnih radova - povezivanje na dionicu Lastva - Čevo (Lot 2) što je uslovljeno rješavanjem IPO sa jednim vlasnikom u okviru Lot – a 2;
- **Na dionici Brezna – Njegovuđa (31,3 km)** su završeni svi temelji i montirani svi stubovi osim na dvije lokacije. Završeni su i svi elektromontažni radovi osim dionice vezane za navedene dvije lokacije;
- **Na DV 110 kV (7,5 km)** su završeni svi radovi osim izgradnje jednog stubnog mjesta i pripadajućih elektromontažnih radova za sporno jedno stubno mjesto kod jednog vlasnika.
- **Na dionici Njegovuđa - Đ.Tara** izvođenje radova je uslovljeno povezivanjem Žabljaka na TS Brezna međutim isto nije moguće dok ne budu riješeni sporovi sa dva vlasnika (Žabljak i Njegovuđa). Tek nakon prethodno pomenutog povezivanja stvoriće se uslovi za nastavak radova na ovoj dionici čiji jedan segment podrazumjeva i demontaža postojećeg DV 110 kV Pljevlja – Žabljak kojim se trenutno električnom energijom snabdijeva Opština Žabljak;
- **Na dionici Đ. Tara - Pljevlja** trenutno nije moguće izvođenje radova na lokacijama Đ.Tara, Javorak i Komini zbog zahtjeva mještana za izmiještanje trase dalekovoda.

Stepen završenosti radova na pojedinim dionicama, u odnosu na obezbijeđene lokacije, je veoma veliki i Izvođač radova Konzorcijum Energoinvest/Energomontaža trenutno nema slobodnih lokacija za izradu temelja, montažu stubova i elektromontažne radove. Ipak, Izvođač ni na jednoj dionici još uvijek nije kompletirao radove shodno Ugovoru. Za tehnički pregled je prijavio dio jedne dionice za koju je Nadzorni organ konstatovao da ima nedostataka. Komentari Nadzornog organa su vezani i za izvedenost pristupnih puteva, uzemljenje, mikrolokacije, elektromontažne radove. Otklanjanje nedostataka je u toku i pokrenut je postupak imenovanja Komisije za tehnički pregled.

U skladu sa prethodno navedenim može se konstatovati da je i u Lot – u 3 problem obezbjeđenja pristupa gradilištu osnovni problem u realizaciji Projekta, kako sa aspekta roka završetka, tako i sa aspekta troškova.

Kritične tačke

- **Pojedinačni predmeti**
 - ✓ Na dionici od Brezana do Njegovuđe sporne su dvije lokacije
 - ✓ Na ovoj dionici je sporna i sječa šume u dijelu jednog raspona u Bukovici.
 - ✓ Na dionici 110 kV dalekovoda Žabljak sporna je jedna lokacija.
- **Zahtjevi za izmiještanje trase dalekovoda:**
 - ✓ **Vodosnabdijevanje sela Javorak, Pljevlja** – Na lokalitetu se nalazi više vodoizvorišta koja mogu biti ugrožena izvođenjem radova na terenu. Na osnovu instrukcija eksperata iz oblasti hidrogeologije definisano je konačno rješenje koje je predstavljeno mještanima. Mještani su saglasni sa predloženim rješenjem a za njegovu realizaciju je neophodno izraditi projektnu dokumentaciju, sprovesti postupak eksproprijacije i otkup zemljišta u vlasništvu Države i pribaviti građevinsku dozvolu. U toku je revizija projektne dokumentacije, aktivnosti vezane za eksproprijaciju zemljišta u privatnom vlasništvu i otkup zemljišta u vlasništvu Države za stubna mjesta. Takođe, trenutno se sprovode aktivnosti vezano za procjenu vrijednosti zemljišta za pristupne puteve.
 - ✓ **Đurđevića Tara, peticija zainteresovanih mještana (154) za promjenu trase** - Predstavnici CGES-a, mještana i Izvođača su izvršili obilazak terena, pripremljen je predlog novog tehničkog rješenja koje bi, uvažavajući činjenicu da se trasa dalekovoda izmiješta iz

sela i da su sva stubna mjesta i pristupni putevi (osim jednog) u vlasništvu Države, omogućila jednostavnije odnosno brže izvođenje radova. Kako je radove na izgradnji dalekovoda u ovom reonu neophodno realizovati i u zoni pod zaštitom UNESCO-a Ministarstvo održivog razvoja i turizma (sadašnje Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma) je preko Crnogorske nacionalne kompanije za UNESCO pribavio mišljenje kojim je navedeno da obje varijante mogu uticati na izuzetnu univerzalnu vrijednost ovoga područja. U svom mišljenju UNESCO je definisao uslove koje je potrebno ispuniti kako bi se razmatrala alternativna trasa. Nakon dostavljanja mišljenja organizovan je sastanak predstavnika Ministarstva, Agencije za zaštitu prirode i životne sredine, Crnogorske nacionalne kompanije za UNESCO, obrađivača PPPN za Durmitorsko područje na kojem su predstavnici Ministarstva, između ostalog, informisalo da predložena trasa ulazi u II zonu zaštite NP Durmitor u kojoj nije dozvoljena izgradnja. CGES se zvanično obratio ministru ekologije, prostornog planiranja i urbanizma nakon čega je ministar CGES uputio ka Agenciji za zaštitu prirode životne sredine kako bi se kroz Studiju revizije zaštićenog područja NP Durmitor pokušao riješiti ovaj problem. Prema zvaničnoj informaciji koja je CGES – u dostavljena od strane Agencije, revizija Studije se ne može realizovati jer nije predviđena Budžetom Države Crne Gore.

✓ **Komini, ulaz u TS Pljevlja 2** - Zainteresovani mještani zahtijevaju promjenu trase dalekovoda, koja na ulazu u TS Pljevlja 2 prolazi između stambenih objekata. Alternativna trasa je usaglašena i u toku su aktivnosti vezane za izradu projektne dokumentacije i rješavanje imovinsko-pravnih odnosa.

✓ **Njegovuđa** - Zbog blizine dalekovoda stambenim objekima zainteresovani vlasnici objekata traže promjenu trase dalekovoda. U toku su aktivnosti kako bi se vlasnicima na odgovarajući način nadoknadila šteta.

Usljed problema koji se tiču imovinsko pravnih odnosa, odnosno obezbjeđenja pristupa gradilištu, došlo je do podnošenja zahtjeva za dodatnim troškovima od strane Izvođača (konzorcijum Energoinvest-Energomontaža).

ZAKLJUČAK

Zahvaljujući završetku radova u LOT – u 1, kao i na osnovu povezivanja TS Lastva preko dalekovoda 2 X 400 kV Lastva – Čevo na 400 kV mrežu CGES je ispunio Ugovorom o koordinaciji Projekta definisane obaveze i na taj način je omogućeno da 28.12.2019. godine, zvanično otpočne komercijalna upotreba podmorske interkonekcije između Crne Gore i Italije. Početak komercijalne upotrebe podmorske interkonekcije je uticao na dobar poslovni rezultat CGES – a, kako u 2020. godini, (ostvaren najbolji poslovni rezultat od osnivanja CGES – a 2009. godine), tako i u I kvartalu 2021. godine.

Zaključno sa 15.10.2021. godine u okviru Projekta CGES je realizovao:

1. **LOT – 1** – Izgrađena 400/11035 kV TS Lastva;
2. **LOT 2**
 - Izgrađen 2X400 kV DV (dvosistemski) Lastva – Čevo (35,5 km, 113 stubova);
 - Izgrađen 1X400 kV DV (jednosistemski) Lastva – Čevo (35,5 km, 113 stubova, 3 nijesu podignuta zbog neriješenog IPO);
3. **LOT – 3**
 - Izgrađen 1X400 kV DV (Jednosistemski) Čevo - Brezna (54,4 km, 188 stubova);
 - Izgrađen 400 kV + 110 kV DV Brezna – Njegovuđa – Đ. Tara - Kosanica (41,3 km, 147 stubova, 11 stubova nije podignuto zbog izmještanja u Đ. Tari a 29 zbog neriješenih IPO na dionici Brezna-Njegovuđa);

- Izgrađen 110 kV DV Njegovuđa – Žabljak (7,5 km, 40 stubnih mjesta, 1 stubno mjesto nije podignuto zbog neriješenog IPO);
- Izgrađen 400 kV DV Kosanica – Pljevlja (20,4 km, 71 stubno mjesto, 20 stub nije podignut zbog izmještanja u Javorku i Kominima);

Što se tiče dalekovoda čija je ukupna dužina više od 190 km, od projektima predviđenih 680 stubova preostalo je da se podigne 64 i to prvenstveno nije realizovano zbog neriješenih IPO i blokada radova od strane mještana.

Problem sa rješavanjem IPO je usporio i doveo u pitanje realizaciju Lot –a 3 u rokovim kako je planirano. Uvažavajući navedeno, kao zaključak se nameće potreba da se za nesmetanu realizaciju ovog Projekta, koji je stavljen na sami vrh liste prioriternih infrastrukturnih projekata u Crnoj Gori, obezbijedi maksimalna međuresorna saradnja.